

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КРУСЯН Роман Андрійович

УДК 347.97/99.001.73(477)

**РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ:
ДОСВІД, СУЧАСНІСТЬ, ТЕНДЕНЦІЇ**

Спеціальність 12.00.10 – судуострій; прокуратура та адвокатура

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, доцент
БАКАЯНОВА Нана Мезенівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МОСКВИЧ Лідія Миколаївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри організації судових
та правоохоронних органів;

доктор юридичних наук
ГЛУЩЕНКО Світлана Володимирівна,
Міністерство юстиції України,
заступник Міністра юстиції України
з питань виконавчої служби

Захист відбудеться ~~26 жовтня~~ 2018 р. о ~~10~~ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична
академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного
університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса,
вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий « 21 » вересня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах вітчизняних політико-правових перетворень актуалізується проблематика реформування системи судоустрою як напрямку розвитку судової влади в Україні. Аналіз судово-правової практики надає підстави зазначити, що існують серйозні недоліки у сфері організації судової влади. Ця ситуація потребує докорінних змін. Адже реформування системи судоустрою з метою ефективізації організації (устрою) судової влади є однією з передумов правової стабілізації політико-соціального становища в українському суспільстві, умовою подальшого розвитку України як демократичної, правової держави та важливою складовою інтеграційних процесів.

Актуальність теми обумовлена й тим, що у вітчизняній судово-правовій науці проблеми реформування безпосередньо системи судоустрою України з визначенням досвіду, аналізу сучасних реалій та тенденцій цього реформування на монографічному рівні не було досліджено, фрагментарний науково-практичний аналіз, як правило, поширювався на проблематику організації та розвитку судової системи або на дослідження окремих аспектів теорії та практики судової реформи в Україні. Так, ряд дисертацій присвячено дослідженню судової системи (Р.О. Куйбіда «Організація і розвиток сучасної судової системи України», 2006 р.; Л.М. Москвич «Проблеми підвищення ефективності судової системи», 2011 р.; Н.В. Охотницька «Становлення судової системи України (1991–2012 р.р.)», 2015 р.) та проблемам теорії і практики судової реформи (В.О. Сердюк «Проблеми реалізації судово-правової реформи в Україні (1991–2004 рр.)», 2007 р.; О.З. Хотинська-Нор «Теорія і практика судової реформи в Україні», 2016 р.). Роль і значення реформування судової системи як важливої складової європейської інтеграції України розглянуто у дисертації М.Б. Кравчик («Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України», 2015 р.). Крім того, у сучасній юридичній науці судова реформа досліджувалася у галузевому напрямку. Зокрема, дисертаційне дослідження С.Ю. Обрусної присвячено адміністративно-правовим засадам реформування судової системи України («Адміністративно-правові засади реформування судової системи України», 2011 р.).

Втім, у сучасній судово-правовій науці відсутніми є дисертаційні дослідження, присвячені вивченню науково-практичної парадигми реформування системи судоустрою України через науковий аналіз генезису, характеристики сучасного етапу реформування та доктринального прогнозування напрямків подальшого розвитку й удосконалення цієї системи. Водночас, реформаційні процеси, що актуалізувалися та активно тривають у сучасних політико-правових реаліях, ставлять на порядок денний необхідність науково-теоретичних

напрацювань у сфері організації (устрою) судової влади, зокрема, щодо створення доктринально-концептуальної моделі реформування системи судоустрою України.

Наведене надає підстави зробити висновок щодо науково-практичної актуальності, іновативності та доцільності дисертаційного дослідження для розвитку вітчизняної судово-правової науки та практики.

У зв'язку з темою дисертаційного дослідження концепти «досвід», «сучасність» та «тенденції» наповнюються особливим смислом і набувають методологічного значення щодо об'єктивації та конкретизації предмета дослідження.

Концепт «досвід» має хронологічно-генезисний зміст та означає науково-практичну характеристику генезису реформування системи судоустрою, починаючи з моменту відродження України як незалежної, суверенної держави (з 1991 р.) до сучасних реалій, із визначенням позитивних та негативних результатів цього реформування. Концепт «сучасність» має хронологічно-реальний зміст та означає науково-практичну характеристику реального стану реформування системи судоустрою України на основі чинного законодавства України. Концепт «тенденції» має хронологічно-прогностичний зміст та означає науково-практичну характеристику напрямків подальшого удосконалення та сталого розвитку системи судоустрою з урахуванням досвіду та сучасних реалій її реформування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури «Правові аспекти судово-правової реформи», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671), та науково-дослідної теми кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури «Шляхи вирішення проблем судової влади, правоохоронних органів та адвокатури в умовах євроінтеграції України», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 рр. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення науково-практичної парадигми реформування системи судоустрою України на основі аналізу практичного досвіду (з моменту становлення України як незалежної, суверенної держави, 1991 р.), сучасних реалій вітчизняних політико-правових перетворень у сфері організації (устрою) судової влади та визначення тенденцій подальшого удосконалення цієї системи.

Визначена мета зумовила постановку та вирішення таких задач:

надати доктринальну характеристику реформуванню системи судуоустрою як процесу розвитку судової влади в Україні у контексті теорії правової реформи;

визначити стан наукових досліджень та здійснити концептуальне моделювання реформування системи судуоустрою України;

з'ясувати аксіологічні принципи реформування системи судуоустрою України;

охарактеризувати генезис та оцінити досвід реформування системи судуоустрою в Україні;

висвітлити реформування системи судуоустрою як напряму конституційної реформи та напряму політико-правових перетворень в Україні;

визначити стан конституційно-правового забезпечення сучасного етапу реформування системи судуоустрою України;

означити тенденції реформування системи судуоустрою України – законодавчого забезпечення реформування системи судуоустрою України, її структуризації та ефективізації;

охарактеризувати удосконалення суддівського корпусу як тенденції реформування системи судуоустрою України.

Об'єктом дослідження є політико-правове явище реформування у контексті теорії та практики судової влади.

Предметом дослідження є досвід, сучасність та тенденції реформування системи судуоустрою України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система взаємопов'язаних концептуальних принципів (історизму, пізнаваності, істинності та об'єктивності наукового пізнання, єдності теорії і практики, детермінізму), методологічних підходів (напрямів) та методів (загальнонаукових, приватно-наукових), що дозволяють всебічно та комплексно дослідити та пізнати теорію і практику реформування системи судуоустрою. Філософською світоглядною основою такого пізнання є діалектика, яка надає змогу розглядати реформування системи судуоустрою в динаміці.

Зокрема, застосовано такі методи: метод наукового прогнозування та моделювання використано для надання доктринальної характеристики реформування системи судуоустрою та концептуального моделювання її реформування (п.п. 1.1, 1.2.); аксіологічний метод використано для визначення аксіологічних принципів проведення реформування системи судуоустрою (п. 1.3.); при дослідженні генезису реформування системи судуоустрою України використано історико-генетичний метод (п. 2.1); логічний метод (його основні прийоми: аналіз, синтез, індукція, дедукція) застосовано при характеристиці удосконалення системи судуоустрою як напряму конституційної реформи в Україні та при дослідженні конституційно-правового забезпечення сучасного етапу реформування

системи судоустрою (п.п. 2.2, 2.3); формально-юридичний метод дав змогу проаналізувати стан конституційно-правового забезпечення сучасного етапу реформування системи судоустрою та визначити тенденції законодавчого забезпечення реформування цієї системи (п. 3.1); прийомі конкретно-соціологічного методу (аналіз статистичних даних та соціологічних опитувань, узагальнення правових та інших офіційних документів, узагальнення судової практики) стали в нагоді при з'ясуванні тенденцій реформування системи судоустрою (п.п. 3.1, 3.2, 3.3.).

У сучасній юридичній науці проблемам теорії та практики функціонування та реформування судової влади, судової системи та її суміжних інститутів значну увагу у своїх працях приділили такі вчені, як: М.Р. Аракелян, Н.М. Бакаянова, В.С. Бігун, О.В. Білова, Т.І. Бондарук, Т.Б. Вільчик, І.Р. Волоско, С.В. Глущенко, В.В. Городовенко, В.В. Долежан, А.Ю. Зайцев, Н.Д. Квасневська, С.В. Ківалов, М.Б. Кравчик, В.В. Кривенко, О.М. Коротун, Р.О. Куйбіда, І.Є. Марочкін, В.В. Молдован, Л.М. Москвич, І.В. Музика, У.А. Мірінович, І.В. Назаров, С.Р. Леськів, С.Ю. Обрусна, Н.В. Охотницька, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький, Д.М. Притика, О.О. Самойленко, О.Г. Свида, В.О. Сердюк, М.І. Сірий, В.С. Смородинський, О.В. Сокальська, М.М. Суховій, І.Є. Туркіна, М.А. Фоміна, О.З. Хотинська-Нор, Н.С. Юзікова та ін. Праці цих провідних вчених стали науково-теоретичним підґрунтям дослідження.

Нормативну та емпіричну основу дослідження становлять історико-правові джерела вітчизняного та зарубіжного права, міжнародні правові документи, чинне законодавство України, акти Конституційного Суду України, судова практика, матеріали преси та Інтернет-ресурси, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим науковим дослідженням щодо формування науково-практичної парадигми реформування вітчизняної системи судоустрою з урахуванням практичного досвіду, сучасних реалій політико-правових перетворень у сфері організації (устрою) судової влади та визначення тенденцій подальшого удосконалення системи судоустрою України.

У межах вирішення означеної наукової проблеми запропоновано такі нові наукові положення, висновки і рекомендації:

уперше:

надано авторську доктринальну характеристику реформування системи судоустрою як процесу розвитку судової влади в Україні у контексті теорії правової реформи;

запропоновано концептуальну (змістовну) модель реформування системи судоустрою як науково-практичної парадигми, яка містить: конкретизацію мети реформування; аксіологічні принципи реформування; механізм реформування; програму моніторингу реформування; зміст удосконалення суддівського корпусу з метою його ефективізації та стабілізації на основі професійної правосвідомості суддів;

запропоновано структурування системи судуоустрою України на рівні: структуроутворюючий – принципи структурування (побудови) судуоустрою, до яких належать принципи територіальності, спеціалізації та інстанційності; інституціональний – система судів (місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд; вищі спеціалізовані суди); системоутворюючий – чинники єдності, що забезпечують єдність системи судуоустрою;

встановлено та охарактеризовано зміст аксіологічних принципів реформування системи судуоустрою, а саме: принципу верховенства права, принципів гуманізму і людиноцентризму та принципу демократизації системи судуоустрою;

запропоновано авторську періодизацію генезису реформування системи судуоустрою України, що здійснюється з моменту становлення України як незалежної, суверенної держави з визначенням досвіду (позитивних та негативних результатів), на етапи: становлення системи судуоустрою (з 1991 р. по 1995 р.); утвердження системи судуоустрою (з 1996 р. по 2016 р.); удосконалення системи судуоустрою (сучасний етап), який починається із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. та триває в сучасності;

визначено, що удосконалення суддівського корпусу у контексті сучасного етапу та тенденцій реформування системи судуоустрою України за своїм змістом складається з послідовних стадій: очищення суддівського корпусу; оновлення суддівського корпусу; ефективізації нормативно-правового механізму (моделі) формування суддівського корпусу та модернізації статусу суддівського корпусу; забезпечення стабільності суддівського корпусу;

означено та розкрито зміст авторських тенденцій реформування системи судуоустрою України: тенденцій законодавчого забезпечення реформування системи судуоустрою; тенденцій структурування та ефективізації системи судуоустрою з урахуванням сучасних конституційно-правових реалій; тенденцій подальшого удосконалення суддівського корпусу;

удосконалено:

визначення судової влади як самостійної і незалежної державної сфери публічної влади, яка виконує функцію правосуддя та має характерні властивості (особливості);

дефініцію судуоустрою як нормативно визначеної організації (устрою) судової влади на основі: структурованої системності її органів (системи судів), професіоналізму кадрового корпусу (корпусу професійних суддів), функціональної спрямованості (цілеспрямованості) виключно на здійснення правосуддя;

визначення правосвідомості суддів як особливої форми професійної правової свідомості, що відображає ставлення професійного судді як до положень Основного Закону та інших чинних нормативно-правових актів,

так і до практики їх реалізації (та, зокрема, застосування), а також до сучасних конституційно-правових цінностей, зокрема, верховенства права, демократії та гуманізму;

програму моніторингу реформування системи судоустрою, яка містить: моніторинг нормативно-правового забезпечення реформаційних процесів; моніторинг організаційних заходів щодо структуризації системи судоустрою та суміжних інститутів; моніторинг кадрового оновлення суддівського корпусу; моніторинг суспільної довіри до судів;

характеристику морально-етичної складової правового статусу судді – доброчесності;

набули подальшого розвитку:

зміст реформування системи судоустрою, до якого належать: мета – формування ефективної системи судоустрою; суб'єкт – органи державної влади із залученням громадськості; об'єкт – позитивне судове право та кадрове забезпечення системи судоустрою;

характеристика сутності ефективності системи судоустрою (як організаційного та функціонального забезпечення здійснення справедливого правосуддя на засадах верховенства права системою незалежних, неупереджених та легітимних судів) та відповідного змісту ефективної моделі системи судоустрою України як конкретизованої мети її реформування;

визначення поняття моніторингу реформування системи судоустрою як сукупності наукових, організаційних та інших засобів, спрямованих на встановлення реальних фактів і з'ясування об'єктивної інформації щодо ефективності заходів реформування системи судоустрою, наслідків їх запровадження, подальший аналіз та оцінку стану системи судоустрою для визначення тенденцій її розвитку;

характеристика змісту конституційно-правового забезпечення реформування системи судоустрою України у контексті сучасного етапу конституційної реформи та вітчизняних політико-правових перетворень.

Практичне значення одержаних результатів. Запропонована науково-практична парадигма реформування системи судоустрою України та тенденції її подальшого удосконалення є внеском автора у розвиток судово-правової науки та практики. Сформульовані в дисертації висновки, положення та рекомендації можуть бути використаними у:

науково-дослідній роботі – для подальшого розвитку правової теорії реформування системи судоустрою у контексті теорії та практики судової влади;

правотворчій діяльності – для удосконалення чинного законодавства України про судоустрій і статус суддів та законодавства про суміжні інститути системи судоустрою;

правозастосовній діяльності – для оптимізації та ефективізації діяльності судів, формування професійного суддівського корпусу, удосконалення інституту присяжних та суддівського самоврядування;

навчальному процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників із навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи», при викладанні навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи»; правовиховній роботі – для підвищення правової культури населення та професійного і теоретичного рівнів правової культури особистості, відновлення довіри до судової влади, підняття авторитету суддівського корпусу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження було представлено та обговорено на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Концепция развития правового государства в Молдове и Украине в условиях евроинтеграционных процессов» (м. Кишинів, Республіка Молдова, 4–5 листопада 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції науковців, суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, молодих вчених, аспірантів та студентів «Актуальні питання судоустрою та формування корпусу суддів» (Одеса, 13 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародному круглому столі «Проблеми реалізації норм публічних галузей права в контексті реформування державної влади» (м. Чернівці, 30 листопада 2017 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладено у 13 публікаціях, 5 із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні та в 7 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, 3 розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки, із них основного тексту – 197 сторінок, список використаних джерел містить 337 найменувань і розміщений на 37 сторінках, додатки викладено на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, його зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методологічну та теоретичну основу дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дисертаційного дослідження, його структури й обсягу та кількості публікацій автора.

Розділ 1 «Теоретичні засади та концептуальна модель реформування системи судустрою України» складається з трьох підрозділів, в яких надано доктринальну характеристику реформування системи судустрою як процесу розвитку судової влади в Україні у контексті теорії правової реформи, проаналізовано сучасний стан наукових досліджень та здійснено концептуальне моделювання реформування системи судустрою України, а також визначено його аксіологічні принципи.

У *підрозділі 1.1. «Доктринальна характеристика реформування системи судустрою як процесу розвитку судової влади в Україні у контексті теорії правової реформи»* констатовано, що теоретична характеристика реформування системи судустрою як процесу розвитку судової влади в Україні має ґрунтуватися на концептах: правової реформи та реформування; судової влади та системи судустрою.

Концепти реформа та реформування за своїм функціональним навантаженням співвідносяться як статика перетворень з метою поліпшення (явище) та динаміка цих перетворень (процес), за умови єдності їх сутності, змісту та мети. Реформування системи судустрою є складовим динаміко-змістовним елементом судової реформи – реформуванням організації (устрою) судової влади.

Визначено, що судустрой – це нормативно визначена організація (устрій) судової влади на основі структурованої системності її органів (системи судів), професіоналізму кадрового корпусу (корпусу професійних суддів), функціональної спрямованості виключно на здійснення правосуддя. Система судустрою теоретично структурується на рівні (структуроутворюючий, інституціональний, системоутворюючий). Щодо співвідношення концептів «система судустрою» та «судова система», то зазначено, що вони є тотожними за своїм науково-доктринальним змістом, якщо визначати судову систему у широкому сенсі (що спостерігається у багатьох наукових концепціях). Водночас, термін «судова система» втратив свою значущість як законодавчий термін та прогресував у конституційну (та законодавчу) конструкцію «система судустрою».

Резюмовано, що змістом реформування системи судустрою у контексті теорії правової реформи є: мета – формування ефективної системи судустрою як результату сталого розвитку судової влади; суб'єкт, який співпадає із суб'єктом проведення правової реформи у державі та

суспільстві, – органи державної влади із залученням громадськості; об'єкт – позитивне судове право, виокремлене у систему нормативно-правових актів (що регулюють формування, функціонування системи судів та забезпечують єдність системи судоустрою) та кадрове забезпечення системи судоустрою.

У *підрозділі 1.2. «Стан наукових досліджень та концептуальне моделювання реформування системи судоустрою України»* визначено, що стан, проблеми і перспективи судової реформи в Україні найбільш активно досліджуються з початку двотисячних років та тривають у сучасності. Зокрема, цим проблемам присвячено монографічні та дисертаційні дослідження (Р.О. Куйбіди, 2004 р., В.О. Сердюка, 2007 р., Н.В. Охотницької, 2009 р., С.В. Ківалова, 2010 р., С.Ю. Обрусної, 2010 р., О.З. Хотинської-Нор, 2016 та ін.). Важливим теоретичним підґрунтям щодо дослідження реформування системи судоустрою є наукові надбання щодо організації і розвитку судової влади, судової системи, діяльності судів, статусу суддів, інституту присяжних та суддівського самоврядування (О.В. Білової, І.Р. Волоско, С.В. Глушенко, О.М. Коротун, В.В. Кривенка, Р.О. Куйбіди, С.Р. Леськів, У.А. Мірінович, Л.М. Москвич, С.В. Прилуцького, Д.М. Притики, М.М. Суховія та ін.). Водночас, відсутніми є роботи щодо реформування системи судоустрою України з урахуванням досвіду реформаційних процесів у цій сфері та у контексті сучасних політико-правових реалій, з визначенням тенденції її подальшого удосконалення, що актуалізує відповідну змістовну наукову концептуалізацію реформування системи судоустрою України.

Метою такої концептуалізації є створення цілеспрямованої, науково обґрунтованої методологічної основи розвитку системи судоустрою України, визначення шляхів удосконалення законодавства у цій сфері, усунення негативних тенденцій, що мають місце внаслідок непослідовності здійснення попередньої судової реформи, забезпечення доступного та справедливого правосуддя, прозорості в діяльності судів, оптимізації системи судів та їх структурування, посилення гарантій незалежності суддів, якісне підвищення фахового рівня суддівського корпусу, удосконалення статусу суддів, створення можливостей для демократичного розвитку системи судоустрою.

На основі системного аналізу основних моделей (типів) сучасних систем судоустрою (романської, германської, англійської, змішаної), виокремлення їх загальних, прогресивних властивостей (стандартів) та з урахуванням особливостей національної правової системи, сучасного етапу розвитку української державності, існуючих політико-правових реалій визначено сутність та зміст ефективної моделі системи судоустрою, формування якої є метою реформування в Україні.

Обґрунтовано та визначено концептуальну модель реформування системи судоустрою України для досягнення цієї мети, яка ґрунтується на аксіологічних принципах, а також містить механізм цього реформування.

У підрозділі 1.3. «Аксіологічні принципи реформування системи судуоустрою України» доведено, що необхідним аспектом дослідження реформування системи судуоустрою є його аналіз із точки зору аксіології, з метою визначення та характеристики аксіологічних принципів реформування, якими є – гуманістичні, конституційно-правові ціннісні домінанти (орієнтири), що визначають сучасну і перспективну (тенденційну) спрямованість реформування системи судуоустрою.

Аксіологічним цілепокладанням реформування системи судуоустрою є утвердження та забезпечення верховенства права – конституційно-правової цінності та об'єктивної потреби сучасного суспільства і держави у пануванні права як аксіологічного еталону та прояву справедливості, засобу захисту людини – найвищої соціальної цінності. Визначено та обґрунтовано змістовні характеристики верховенства права як аксіологічного принципу реформування системи судуоустрою.

Особливого, тобто такого, що стосується методології теорії та практики реформування системи судуоустрою, значення набувають принципи гуманізму та людиноцентризму, відповідно до яких система судуоустрою має бути реформованою у напрямку її наближення до людини, тобто структурована на основі принципів системності, ефективності, доступності. Важливим аксіологічним принципом реформування системи судуоустрою є принцип демократизації системи судуоустрою, що має вираження у розвитку та удосконаленні інституту присяжних і суддівського самоврядування.

Таким чином, аксіологічними принципами реформування системи судуоустрою України є: принцип верховенства права; принципи гуманізму та людиноцентризму; принцип демократизації системи судуоустрою.

Розділ 2 «Досвід та сучасний етап реформування системи судуоустрою України» складається з трьох підрозділів, в яких розкрито генезис та досвід і результати реформування системи судуоустрою України, проаналізовано процес удосконалення системи судуоустрою як напрям конституційної реформи та політико-правових перетворень в Україні, визначено конституційно-правові засади сучасного етапу реформування системи судуоустрою України.

У підрозділі 2.1. «Генезис та досвід реформування системи судуоустрою України: очікування *versus* результатів» надана науково-теоретична характеристика становленню та розвитку системи судуоустрою України, на підставі якої визначено досвід цього реформування, тобто ідентифіковано очікування та результати реформи через встановлення позитивних та негативних результатів.

У процесі реформування системи судуоустрою, що здійснюється з моменту становлення України як незалежної, суверенної держави, обґрунтованим є виокремлення трьох етапів. Перший етап (з 1991 р. по 1995 р.) – становлення системи судуоустрою, метою якого було відтворення незалежної судової влади та відповідної системи судуоустрою. Позитивними

результатами цього етапу було: законодавче закріплення гарантій незалежності судів та суддів; утворення арбітражних судів; створення законодавчих основ для запровадження органу конституційної юрисдикції; зміни у сфері військової юстиції; законодавче визначення статусу суддів; створення системи і визначення повноважень кваліфікаційних комісій суддів; запровадження суддівського самоврядування. Негативні результати: не було створено Конституційного Суду України; не було створено адміністративних судів; не було запроваджено та реалізовано на практиці організаційних структур зі спеціалізації здійснення правосуддя в Україні; недосконалими та неефективними виявилися порядок добору суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Другий етап – утвердження системи судоустрою на основі положень Конституції України 1996 р. (з 1996 р. по 2016 р.). До позитивних результатів цього етапу слід зарахувати: створення системи адміністративних судів; забезпечення єдиного підходу до розгляду справ у касаційному порядку та усунення подвійної касації; впровадження процедури добору кандидатів на посади суддів на засадах конкурсності; запровадження механізму притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; впровадження інституту слідчого судді; впровадження автоматизованої системи розподілу судових справ; внесення змін до процесуальних кодексів. Негативні результати: запроваджена процедура добору кандидатів на посаду судді не була прозорою; неоптимальною виявилася система принципів побудови системи судоустрою України, що не сприяло доступності до правосуддя; створення, реорганізація і ліквідація судів не за законом, а за підзаконним нормативно-правовим актом; порядок призначення суддів не забезпечував їх незалежності.

Сучасний етап реформування системи судоустрою України – удосконалення системи судоустрою починається із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. та триває до теперішнього часу.

У **підрозділі 2.2. «Реформування системи судоустрою як напрям конституційної реформи та політико-правових перетворень в Україні»** визначено, що одним із напрямків конституційної реформи є створення конституційних основ для реформування системи судоустрою, що детерміновано з внесенням відповідних змін до Конституції України. Констатовано, що у період з 2013 р. по 2015 р. доктринально та проектно (зокрема, відповідно до проектів законів щодо внесення відповідних змін до Конституції України, яких було розроблено у цей період) було визначено такі тенденції необхідного конституційно-правового забезпечення реформування системи судоустрою: посилення правового механізму забезпечення та захисту незалежності та недоторканності суддів; зміна підходів щодо утворення, реорганізації та ліквідації судів, визначення їх мережі і віднесення цих питань до предмета регулювання законом; удосконалення конституційного статусу Верховного Суду та закріплення

за ним повноважень щодо забезпечення однакового застосування норм законодавства судами загальної юрисдикції; удосконалення конституційного статусу Вищої ради юстиції; доповнення принципів побудови системи судустрою принципом інстанційності.

На основі системного аналізу теорії люстрації та Законів України «Про відновлення довіри до судової влади» від 8 квітня 2014 р. та «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. зроблено висновок, що люстрація у сфері судової влади була проявом політико-правових подій кінця 2013 – початку 2014 рр. («Революція гідності») та мала не тільки правовий, але й політичний та соціальний характер.

Важливою подією у контексті конституційної реформи, якої було спрямовано на реформування системи судустрою, став Указ Президента України від 3 березня 2015 р. «Про Конституційну Комісію». Метою створення цієї Комісії було напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України. Результатом роботи Комісії стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р.

Підрозділ 2.3. «Конституційно-правові засади сучасного етапу реформування системи судустрою України» містить науково-практичний аналіз положень Законів України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та «Про судустрої і статус суддів» від 2 червня 2016 р. (далі: Закон), який є профільним для врегулювання системи судустрою України.

Особливої уваги приділено характеристиці принципів побудови судустрою та надано їх авторське визначення. Принцип територіальності визначено як принцип побудови системи судів в аспекті поширення юрисдикції судів на всю територію держави, який має забезпечувати доступність суду через вигідне розташування судів стосовно об'єктів місцевої інфраструктури; пропорційність судових округів адміністративно-територіальному поділу та кількості суддів – кількості населення.

Визначено, що спеціалізація судів здійснюється за критеріями: галузева – спеціалізація судів із розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення (ч. 1 ст. 18 Закону); внутрішня – спеціалізація суддів із розгляду конкретних категорій справ у випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду (ч. 2 ст. 18 Закону); суб'єктна – спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх у місцевих загальних судах та апеляційних судах (ч. 3 ст. 18 Закону).

Виокремлено два основних наукових підходи щодо визначення сутності та змісту принципу інстанційності: процесуальний та інституціональний. Зроблено висновок, що обґрунтованим є інтегративний підхід, що поєднує ці підходи, за яким принцип інстанційності – це принцип інстанційної організації судустрою на судові інстанції, кожна

з яких має певні процесуальні повноваження щодо прийняття (по суті) та перевірки судового рішення в апеляційному або касаційному порядку. Сучасна інстанційна система судустрою України має ознаки трирівневої системи, яка відповідає конституційному принципу забезпечення права на апеляційний перегляд справи та на касаційне оскарження судового рішення.

Крім того: проаналізовано законопроектні роботи щодо утворення Вищого антикорупційного суду; проаналізовано законодавство України, що регулює виконання судових рішень та сприяє підвищенню ефективності системи судустрою; з метою розкриття важливості оновленого процесуального законодавства щодо реформування системи судустрою та визначення подальших тенденцій реформування розкрито основні новели, позитивні риси та певні недоліки Кодексу адміністративного судочинства України.

Розділ 3 «Тенденції реформування системи судустрою України» складається з трьох підрозділів, в яких розкрито тенденції законодавчого забезпечення реформування системи судустрою України, тенденції її структуризації та ефективізації, надано характеристику удосконалення суддівського корпусу як тенденції реформування системи судустрою України.

У підрозділі 3.1. *«Тенденції законодавчого забезпечення реформування системи судустрою України»* зазначено, що для досягнення мети реформування системи судустрою України необхідним є подальше удосконалення чинного законодавства у напрямках: утвердження принципу верховенства права у сфері судової влади як найважливішої передумови та умови ефективності системи судустрою; удосконалення статусу вищих спеціалізованих судів; забезпечення участі народу у здійсненні правосуддя через інститут присяжних; удосконалення та розвиток суддівського самоврядування.

У контексті створення ефективної моделі системи судустрою України важливим є впровадження та утвердження принципу верховенства права у функціонування цієї системи, для чого запропоновано внесення відповідних змін до чинного законодавства (зокрема до Конституції України, Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р., до Кодексу адміністративного судочинства України).

Аналіз законодавчих положень щодо Вищого суду із питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду надав підстави виокремити проблеми щодо їх утворення і діяльності та пропозиції з метою вирішення цих проблем шляхом: внесення відповідних змін до Господарського процесуального кодексу України щодо компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності та процесу розгляду відповідних справ; удосконалення Закону України «Про судустрій і статус судів» від 2 червня 2016 р. щодо правового статусу вищих спеціалізованих судів.

Констатовано, що з метою ефективізації системи судоустрою України потребує свого удосконалення законодавство про інститут присяжних, а саме: необхідно прийняти профільний закон про суд присяжних; розширити компетенцію суду присяжних стосовно кримінальних проваджень; збільшити кількість присяжних при розгляді судових справ; удосконалити законодавче регулювання формування суду присяжних; удосконалити законодавче визначення критеріїв відбору присяжних; удосконалити правовий статус присяжних.

Важливою тенденцією законодавчого забезпечення реформування системи судоустрою України є розвиток суддівського самоврядування, а саме: розширення повноважень органів суддівського самоврядування (надання права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України з'їзду суддів), розширення конституційних цілей дії суддівського самоврядування (внесення змін до ст. 130¹ Конституції України), законодавче забезпечення виконання рішень органів суддівського самоврядування (внесення відповідних доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р.).

Підрозділ 3.2. «Тенденції структуризації та ефективізації системи судоустрою України» присвячено характеристиці основних напрямків (тенденцій) сучасного становлення та подальшого розвитку інституціонального рівня системи судоустрою України, а саме – тенденціям структуризації, функціональної ефективізації системи судоустрою та розкриттю їх змісту.

Змістом тенденції структуризації системи судоустрою на сучасному етапі її реформування стало утворення нового Верховного Суду на конкурсній основі. Вагомого значення набувають апробації щодо ефективності його структури (і доукомплектування його складу) та формування науково-практичної концепції організації його роботи, виходячи з того, що ефективність роботи Верховного Суду як найвищого суду в системі судоустрою України складається з чотирьох модулів: ефективність судового адміністрування; забезпечення сталості та єдності судової практики; якість та своєчасність прийняття судових рішень; рівень задоволеності громадян роботою Верховного Суду. Тенденцією структуризації системи судоустрою є й створення вищих спеціалізованих судів, що триває, втім, аналіз законодавчого забезпечення їх функціонування надає підстави стверджувати про необхідність удосконалення їх структурної організації. Важливою щодо реформування системи судоустрою є реструктуризація її інституційного рівня, яка охоплює ліквідацію, утворення та реорганізацію судів на місцевому рівні та рівні апеляції (відповідно до Указів Президента України від 29 грудня 2017 р.), з метою організаційної та фінансової оптимізації системи судоустрою, що є проявом тенденції структуризації.

На сучасному етапі реформування системи судоустрою необхідними є тенденції, що пов'язані з ефективізацією функціонування

цієї системи (тенденції функціональної ефективізації), а саме тенденції: інформатизації, яка за своїм змістом передбачає створення системи інформаційного забезпечення судів та розвиток автоматизованої системи судоустрою; утвердження та розвитку «електронного суду». Обґрунтовано, що проявом тенденції функціональної ефективізації системи судоустрою є удосконалення організації і діяльності суміжних правових інститутів – адвокатури та прокуратури.

У підрозділі 3.3. «Удосконалення суддівського корпусу як тенденція реформування системи судоустрою України» зроблено висновок, що удосконалення суддівського корпусу – це процеси ефективізації та модернізації кадрового забезпечення системи судоустрою, що містить: відповідне покращання організаційно-правових механізмів набуття та припинення суддями повноважень та статусу судді; підвищення вимог і професійних стандартів для суддівського корпусу для запровадження та утвердження справедливого і незалежного суду. Метою удосконалення суддівського корпусу є його ефективізація, модернізація та, як кінцевий результат, стабілізація на основі професійної правосвідомості суддів.

Удосконалення суддівського корпусу у контексті сучасного етапу та тенденцій реформування системи судоустрою України за своїм змістом складається із послідовних стадій: очищення суддівського корпусу; оновлення суддівського корпусу через процедуру оцінювання відповідності суддів займаний посаді за критеріями компетентності, професійної етики, доброчесності; ефективізації нормативно-правового механізму (моделі) формування суддівського корпусу та модернізації статусу суддівського корпусу; забезпечення стабільності суддівського корпусу.

Доведено необхідність підвищення етичних вимог до статусу суддів у відповідності до міжнародних (зокрема, європейських) стандартів, однією з яких є доброчесність. Обґрунтовано основні тенденції подальшого удосконалення суддівського корпусу.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дозволило отримати нове вирішення наукового завдання щодо розробки науково-практичної парадигми реформування системи судоустрою України з урахуванням досвіду реформаційних процесів, які відбувалися в Україні (з моменту її становлення як суверенної, незалежної держави, з 1991 р.), та на основі аналізу сучасного етапу, що надало можливість визначити тенденції подальшого реформування цієї системи. До висновків, що є результатами дослідження, можна віднести такі.

1. Судова влада – самостійна і незалежна державна сфера публічної влади, яка виконує функцію правосуддя та має характерні властивості (особливості): особливу процедурно-процесуальну форму здійснення її

повноважень; особливий статус та режим діяльності її посадових осіб – суддів, які здійснюють цю владу; особливу систему контролю за її діяльністю; особливу систему її організації (устрою) – систему судоустрою; особливий порядок формування її кадрового складу; особливий, як правило, інцидентний характер.

2. Судоустрій – це нормативно визначена організація (устрій) судової влади на основі: структурованої системності її органів (системи судів), професіоналізму кадрового корпусу (корпусу професійних суддів), функціональної спрямованості (цілеспрямованості) виключно на здійснення правосуддя.

3. Система судоустрою України структурується на рівні: структуроутворюючий – принципи структурування (побудови) судоустрою, до яких належать принципи територіальності, спеціалізації та інстанційності; інституціональний – єдина система судів (місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд, вищі спеціалізовані суди); системоутворюючий – визначені законодавством чинники єдності, що забезпечують єдність системи судоустрою (ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р.).

4. У контексті теорії правової реформи змістом реформування системи судоустрою є: мета – формування ефективної системи судоустрою як результату сталого розвитку судової влади; суб'єкт, який співпадає із суб'єктом проведення правової реформи у державі та суспільстві, – органи державної влади із залученням громадськості; об'єкт – позитивне судове право, виокремлене у систему нормативно-правових актів (що регулюють формування, функціонування системи судів та забезпечують єдність системи судоустрою) та кадрове забезпечення системи судоустрою.

5. Концептуальна (змістовна) модель реформування системи судоустрою – це науково-практична парадигма, яка містить: 1) конкретизацію мети реформування – визначення сутності та змісту ефективної моделі системи судоустрою; 2) аксіологічні принципи реформування; 3) механізм реформування – комплекс організаційно-правових заходів, а саме: визначення змісту нормотворчої діяльності компетентних державних органів зі створення конституційно-правового забезпечення реформування та тенденцій законодавчого забезпечення реформаційних процесів; організаційні заходи щодо ефективізації структурування системи судоустрою; 4) програму моніторингу реформування системи судоустрою; 5) зміст удосконалення суддівського корпусу з метою його ефективізації та стабілізації на основі професійної правосвідомості суддів.

6. Метою реформування системи судоустрою є створення ефективної моделі системи судоустрою. Сутність ефективності системи судоустрою – це організаційне та функціональне забезпечення здійснення справедливого правосуддя на засадах верховенства права системою незалежних, неупереджених та легітимних судів. Ця сутність безпосередньо впливає на зміст ефективної моделі системи судоустрою.

7. За змістом ефективна модель системи судуоустрою України має характеризуватися такими критеріями: незалежність та уніфікованість судової влади, яка має прояв у наявності єдиного найвищого органу судової влади – Верховного Суду; утворення, реорганізація та ліквідація судів законом; наявність адміністративної юстиції з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин; структурованість системи судуоустрою на принципах територіальності, спеціалізації та інстанційності; єдина система судів; легітимність інституту судів; безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя через присяжних; функціонування суддівського самоврядування; професійний, незалежний та неупереджений суддівський корпус.

8. Моніторинг реформування системи судуоустрою – це сукупність наукових, організаційних та інших засобів, спрямованих на встановлення реальних фактів і з'ясування об'єктивної інформації щодо ефективності заходів реформування системи судуоустрою, наслідків їх запровадження, подальший аналіз та оцінку стану системи судуоустрою для визначення тенденцій її розвитку.

9. Програма моніторингу реформування системи судуоустрою містить: моніторинг нормативно-правового забезпечення реформаційних процесів на основі наукового аналізу системи законодавства щодо судуоустрою, правосуддя та процесуального законодавства; моніторинг організаційних заходів щодо структуризації системи судуоустрою та суміжних інститутів; моніторинг кадрового оновлення суддівського корпусу; моніторинг суспільної довіри до судів.

10. Обґрунтовано визначення правосвідомості суддів як особливої форми професійної правової свідомості, що відображає ставлення професійного судді як до положень Основного Закону та інших чинних нормативно-правових актів, так і до практики їх реалізації (та, зокрема, застосування), а також до сучасних конституційно-правових цінностей, зокрема верховенства права, демократії та гуманізму.

11. Аксиологічними принципами реформування системи судуоустрою є: принцип верховенства права; принцип гуманізму та людиноцентризму, відповідно до яких система судуоустрою має бути реформованою у напрямку її наближення до людини, тобто структурована на основі принципів системності, ефективності та доступності; принцип демократизації системи судуоустрою, що має вираження у розвиткові інституту присяжних та суддівського самоврядування.

12. Принцип верховенства права як аксіологічний принцип реформування системи судуоустрою означає: необхідність конституційно-правового забезпечення незалежності та неупередженості судів через законодавчу процедуру їх утворення, реорганізації і ліквідації та через позаполітичний порядок призначення суддів і гарантування їх недоторканності; забезпечення громадської довіри до суддів як до гарантів справедливості; доступ до суду; можливість скасування

вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало законної сили; спрямованість функціонування системи судустрою на впровадження принципу верховенства права у сферу судової влади; наявність та реальність існування судового механізму захисту прав і свобод людини від держави (її неправомірних, свавільних дій, бездіяльності чи втручання у сферу індивідуальної свободи людини тощо) через функціонування адміністративних судів у системі судустрою та можливість звертатися до міжнародних судових інстанцій, що детермінує їх «інстанційний» зв'язок з національною системою судустрою.

13. У генезисі реформування системи судустрою, що здійснюється з моменту становлення України як незалежної, суверенної держави виокремлюються три етапи: 1) становлення системи судустрою України (з 1991 р. по 1995 р.), метою якого було відтворення незалежної судової влади та створення відповідної системи судустрою; 2) утвердження системи судустрою України (з 1996 р. по 2016 р.), метою якого було законодавче та організаційне утвердження системи судустрою на основі положень Конституції України 1996 р.; 3) удосконалення системи судустрою України (сучасний етап, який розпочинається із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. та триває до теперішнього часу). Досвід реформування системи судустрою на кожному етапові дозволяє визначити позитивні та негативні результати, які обумовлювали необхідність подальшого її реформування.

14. Реформування системи судустрою як напрям конституційної реформи та політико-правових перетворень в Україні у період з 2013 р. по 2016 р. характеризується: здійсненням конституційно-проектних робіт щодо внесення змін до Основного Закону України у частині удосконалення системи судустрою та створенням двох органів для напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України (зокрема й щодо системи судустрою) – Конституційної Асамблеї (2012 р.) та Конституційної Комісії (2015 р.); а також прийняттям законів люстраційного змісту, що мали перехідний характер на період до прийняття відповідних змін до Конституції України та вітчизняного законодавства щодо формування оновленого суддівського корпусу з метою відновлення довіри до судової влади.

15. Зміст конституційно-правового забезпечення системи судустрою України становлять такі, прийняті на сучасному етапові її реформування законодавчі акти, а саме: Конституція України (в редакції відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р.); Закон України «Про судустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р.; закони, що регулюють питання виконання судових рішень як гарантія підвищення ефективності функціонування системи судустрою – Закон України «Про органи і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» від 2 червня 2016 р., Закон України «Про виконавче провадження» від

2 червня 2016 р; Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р.; оновлене процесуальне законодавство (Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р.).

16. Для подальшого реформування системи судустрою України необхідною та обґрунтованою є законотворча діяльність з метою удосконалення законодавства щодо організації (устрою) судової влади в Україні, що детермінує такі тенденції законодавчого забезпечення реформування системи судустрою, як: тенденція подальшого удосконалення процесуального законодавства та законодавства про виконання судових рішень щодо впровадження принципу верховенства права; тенденція удосконалення законодавчих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. щодо правового статусу вищих спеціалізованих судів; тенденція удосконалення положень Господарського процесуального кодексу щодо компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності та процесу розгляду відповідних справ; тенденція законодавчого утвердження і розвитку інституту присяжних; тенденція законодавчого удосконалення суддівського самоврядування.

17. Тенденціями структуризації та ефективізації системи судустрою України, з урахуванням сучасних конституційно-правових реалій, є: тенденція структуризації системи судустрою, змістом якої є реорганізації судів та створення нових судів з метою утворення та організації функціонування системи судів на основі принципів системності, ефективності, доступності та наближеності до людини; тенденція функціональної ефективізації системи судустрою через інформатизацію системи судустрою, яка за своїм змістом передбачає створення системи інформаційного забезпечення судів, утвердження і розвиток «електронного суду» на основі відповідних міжнародних стандартів та удосконалення організації і діяльності суміжних інститутів – прокуратури та адвокатури.

18. Удосконалення суддівського корпусу у контексті сучасного етапу та тенденцій реформування системи судустрою України за своїм змістом складається із послідовних стадій: очищення суддівського корпусу; оновлення суддівського корпусу через процедуру оцінювання відповідності суддів займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики, доброчесності; ефективізації нормативно-правового механізму (моделі) формування суддівського корпусу та модернізації статусу суддівського корпусу; забезпечення стабільності суддівського корпусу.

19. Морально-етичною складовою правового статусу судді є доброчесність – міра належної, правомірної поведінки судді щодо доброго (тобто досвідченого, належного, такого, що відповідає поставленим вимогам) і чесного виконання своїх професійних обов'язків та добрих (тобто доброзичливих, чуйних, із дотриманням певних норм моралі та етичних принципів) і чесних взаємовідносин у системі соціальних зв'язків.

20. Тенденціями подальшого удосконалення суддівського корпусу в Україні є: перевірка на ефективність та реалізованість законодавчо визначеної моделі формування суддівського корпусу – призначення на посаду судді на конкурсній, позаполітичній основі із залученням громадськості; забезпечення гарантії незалежності суддів та, як наслідок, – забезпечення незалежності та захищеності суддівського корпусу; професіоналізація суддівського корпусу; підвищення етичних та моральних вимог до суддів відповідно до міжнародних стандартів; підтвердження народної довіри суддям.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових періодичних виданнях:

1. Крусян Р.А. Аксіологічний аспект судової реформи в Україні. *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 52–58.
2. Крусян Р.А. Судова влада в Україні: характеристика етапів реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 14–20.
3. Крусян Р.А. Удосконалення судової системи як напрям конституційної реформи в Україні. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 81–86.
4. Крусян Р. Современный этап и тенденции реформирования судебной системы в Украине. *Legea si viata*. 2016. August. С. 78–81.
5. Крусян Р.А. Доктринальні основи реформування системи судоустрою України у контексті теорії правової реформи. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 4. С. 38–45.
6. Крусян Р.А. Етичні вимоги до статусу судді: міжнародні стандарти та вітчизняні конституційно-правові новели. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»* : зб. наук. статей. Чернівці, 2018. № 2. С. 16–27.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

- Крусян Р.А. Судова реформа в Україні: зміст етапів. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. В.М. Дрьомін. Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юрид. л-ра, 2014. С. 228–230.
7. Крусян Р.А. Сучасний етап судової реформи в Україні. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 трав. 2015 р.) у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юрид. л-ра, 2015. С. 155–157.
- Крусян Р.А. Ціннісний вимір судової реформи в Україні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та*

права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.) : у 2 т. Т. 2/ відп. ред. М.В. Афанасьєва. Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юрид. л-ра, 2016. С. 153–155.

10. Крусян Р.А. Реформирование судебной системы в условиях евроинтеграционных процессов в Украине: цель и перспективы. *Концепция развития правового государства в Молдове и Украине в условиях евроинтеграционных процессов* : матеріали Междунар. науч.-практ. конф. (г. Кишинев, Республика Молдова, 4–5 нояб. 2016 г.). Кишинев : Iulian, 2016. С. 79–82.

11. Крусян Р.А. Добросовісність судді: зміст та поняття. *Актуальні питання судоустрою та формування корпусу суддів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. науковців, суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Одеса, 13 трав. 2017 р.). Одеса : Юрид. л-ра, 2017. С. 251–253.

12. Крусян Р.А. Міжнародні стандарти морально-етичної поведінки суддів. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2 т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видав. дім «Гельветика», 2017. С. 183–185.

13. Крусян Р.А. Сучасний етап реформування судової влади в Україні: проблеми та тенденції законодавчого забезпечення. *Проблеми реалізації норм публічних галузей права в контексті реформування державної влади* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. круглого столу, присвяченого 20-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 170-річчю Одеської школи права (м. Чернівці, 30 листоп. 2017 р.). Чернівці, 2018. С. 52–57.

АНОТАЦІЯ

Крусян Р.А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертацію присвячено формуванню науково-практичної парадигми реформування системи судоустрою України на основі аналізу досвіду (з моменту становлення України як незалежної, суверенної держави, 1991 р.), сучасних реалій вітчизняних політико-правових перетворень у сфері організації (устрою) судової влади та визначення тенденцій подальшого удосконалення цієї системи.

Надано доктринальну характеристику реформування системи судоустрою як процесу розвитку судової влади в Україні у контексті

теорії правової реформи та сформовано концептуальну (змістовну) модель реформування системи судуоустрою України.

Досліджено генезис та ідентифіковано досвід і результати реформування системи судуоустрою України, проаналізовано процес удосконалення системи судуоустрою як напрям конституційної реформи та політико-правових перетворень в Україні, визначено конституційно-правові засади сучасного етапу реформування системи судуоустрою України.

Визначено та розкрито тенденції реформування системи судуоустрою України – тенденції законодавчого забезпечення реформування цієї системи та тенденції її структуризації та ефективізації; тенденції удосконалення суддівського корпусу.

Ключові слова: судова влада, судуострій, система судуоустрою України, правова реформа, судова реформа, реформування системи судуоустрою, тенденції реформування системи судуоустрою, суди, судді, суддівський корпус, інститут присяжних, суддівське самоврядування.

АННОТАЦИЯ

Крусян Р.А. Реформирование системы судуостройства Украины: опыт, современность, тенденции. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 – судуостройство; прокуратура и адвокатура. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация посвящена формированию научно-практической парадигмы реформирования системы судуостройства Украины на основе анализа опыта (с момента становления Украины как независимого, суверенного государства, 1991 г.), современных реалий отечественных политико-правовых преобразований в сфере организации (устройства) судебной власти и определения тенденций дальнейшего совершенствования этой системы.

Дана доктринальная характеристика реформирования системы судуостройства как процесса развития судебной власти в Украине в контексте теории правовой реформы, а также сформирована концептуальная (содержательная) модель реформирования системы судуостройства Украины, которая содержит: конкретизацию цели реформы – определение сущности и содержания эффективной модели системы судуостройства; аксиологические принципы реформирования; механизм реформирования – комплекс организационно-правовых мер, а именно: определение содержания нормотворческой деятельности компетентных государственных органов по созданию конституционно-правового обеспечения реформирования, а также определение тенденций законодательного обеспечения реформационных процессов и организационные меры по эффективизации структурирования

системы судоустройства; программу мониторинга реформирования системы судоустройства; содержание усовершенствования судейского корпуса с целью его эффективизации и стабилизации на основе профессионального правосознания судей.

Сформулированы и раскрыты такие аксиологические принципы реформирования системы судоустройства, как: принцип верховенства права; принцип гуманизма и человекоцентризма, согласно которым система судоустройства должна быть реформирована в направлении ее приближения к человеку, то есть структурирована на основе принципов системности, эффективности, доступности; принцип демократизации системы судоустройства, что выражается в развитии института присяжных и судейского самоуправления.

Исследован генезис, а также идентифицированы опыт и результаты реформирования системы судоустройства Украины.

Проанализирован процесс совершенствования системы судоустройства как направления конституционной реформы и политико-правовых преобразований в Украине, определены конституционно-правовые основы современного этапа реформирования системы судоустройства Украины.

Определены и раскрыты тенденции реформирования системы судоустройства Украины – тенденции законодательного обеспечения реформирования этой системы, а также тенденции ее структуризации и эффективизации. Дана характеристика усовершенствования судейского корпуса как тенденции реформирования системы судоустройства Украины, в частности, определены направления дальнейшего усовершенствования судейского корпуса, а именно: проверка на эффективность и реализуемость законодательно определенной модели формирования судейского корпуса; обеспечение гарантий независимости судей и, как следствие, – обеспечение независимости и защищенности судейского корпуса; профессионализация судейского корпуса; повышение этических и моральных требований к судьям в соответствии с международными стандартами; подтверждение народного доверия судьям.

Ключевые слова: судебная власть, судоустройство, система судоустройства Украины, правовая реформа, судебная реформа, реформирование системы судоустройства, тенденции реформирования системы судоустройства, суды, судьи, судейский корпус, институт присяжных, судейское самоуправление.

SUMMARY

Krusyan R.A. Reform of Judicial System of Ukraine: Experience, Modern State and Tendencies. – Manuscript.

Dissertation to obtain PhD Degree (Candidate of Juridical Science), Specialty 12.00.10 – judicial system, prosecution and advocacy. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2018.

The dissertation is devoted to the formation of theoretical and practical paradigm of reforming Ukrainian judicial system, based on analyzing the experience (since the moment of proclaiming Ukrainian independence in 1991), modern reality of Ukrainian political and legal reforms in the sphere of the system of judicial power and establishing the trends for further refinement of this system.

The research contains doctrinal characteristics of reforming judicial system as the process of developing Ukrainian judicial system in the context of the theory of legal reform and the formation of conceptual (content) model for reforming judicial system of Ukraine.

The author has researched the genesis and identified the experience and the results of reforming judicial system of Ukraine, analyzed the refinement process of judicial system as a trend of Constitutional reform and political and legal transformations in Ukraine, defined Constitutional legal bases for the modern stage of judicial reform in Ukraine.

The author has defined and clarified the tendencies of reforming Ukrainian judicial system, namely the tendencies of legislative basis for reforming the system and the tendencies of its structure and efficiency; the tendencies for the improvement of judiciary.

Keywords: judicial power, judiciary, judicial system of Ukraine, legal reform, judicial reform, reforming judicial system, tendencies for reforming judicial system, courts, judges, judiciary, the institute of the jury, judicial self-government.

Підписано до друку 03.09.2018.
Формат 60×90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавництво ПП «Фенікс»
Свідоцтво ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел.: 7777-591.